

SERHIJ SIERIAKOW
Charków
ORCID: 0000-0003-2187-5263

Wpływ wojny na działalność edukacyjną szkół jezuickich (na przykładzie ziem wschodnich Prowincji Polskiej Towarzystwa Jezusowego w drugiej połowie XVII wieku)

Towarzystwo Jezusowe powstało w odpowiedzi na Reformację i wynikającą z niej utratę pozycji Kościoła rzymskokatolickiego w wielu regionach Europy. Próbując przywrócić *status quo ante*, jezuita przywiązywali dużą wagę do szkolnictwa, które stało się ważnym elementem „strategii miękkiej siły” zakonu, mającej na celu przywrócenie Rzymowi głównej roli we wpływie na świadomość religijną chrześcijan. Dzięki elastycznemu dostosowaniu się do ideałów kulturowych i potrzeb praktycznych szlachty, szkolnictwo jezuickie już w pierwszej połowie XVII w. uzyskało dominującą pozycję w sferze edukacyjnej Rzeczypospolitej Obojga Narodów. Dowodem na to jest nie tylko gęsta sieć placówek oświatowych Towarzystwa Jezusowego, ale również ich przekształcenie we wzorcowy model szkolny, którego cechy zostały skopiowane przez inne instytucje oświatowe (w tym także prawosławne).

Sukces szkół jezuickich w Rzeczypospolitej Obojga Narodów (jak na całym zresztą świecie) zależał oczywiście od czynników zewnętrznych: obecności fundatorów i donatorów, korzystnej koniunktury gospodarczej umożliwiającej hojne inwestycje funduszy w rozwój infrastruktury domów zakonnych Towarzystwa Jezusowego, sytuacji epidemiologicznej, lat gospodarczo produktywnych i nieproduktywnych itp. Niemal najważniejszym czynnikiem zewnętrznym, który istotnie wpływał na życie codzienne szkół jezuickich była wojna, która w Europie XVII w. stanowiła zjawisko endemiczne¹. Destruktywne cechy działań wojennych (morderstwa i inne formy przemocy, niemożność prowa-

¹ Według obliczeń Geoffrey Parkera w ciągu XVII w. Imperium Osmańskie, Austria i Szwecja pozostawały w stanie wojny przez dwa spośród trzech lat, Hiszpania przez trzy lata

dzenia zwykłej działalności ze względu na zagrożenie najazdu, wymuszone migracje ludności, niszczenie infrastruktury i majątku itp.) dotyczyły również licznych ośrodków Towarzystwa Jezusowego, które z wielu powodów (wyznaniowych, społecznych itp.) często padało ofiarą agresji zbrojnej. Dobrym przykładem są tu ziemie wschodnie Prowincji Polskiej zakonu jezuitów w drugiej połowie XVII stulecia. Powstanie Chmielnickiego, potop szwedzki, długie wojny Rzeczypospolitej Obojga Narodów z Carstwem Moskiewskim i Imperium Osmańskim – to wszystko przekształciło ówczesne życie placówek jezuickich w niekończący się horror przemocy i zniszczenia.

Badania naukowe tego zagadnienia rozpoczęły się w połowie XIX w. Józef Łukaszewicz w *Historii szkół...* sporadycznie pisze o zniszczeniu zabudowy miejskiej i zamknięciu ośrodków zakonnych na wschodzie Prowincji Polskiej (w Kijowie, Ksawerowie, Perejasławiu) w 1648 r. (Łukaszewicz T. 4. 1851: 88, 125, 127). Kwestia ta została rozwinięta w pracach z drugiej połowy XIX i początku XX w. Ówczesni autorzy zwrócili uwagę m.in. na to, że ugoda zborska z 1649 r. przewidywała usunięcie jezuitów z województw braclawskiego, kijowskiego i czernihowskiego (Szujski 1889: 286; Bobrzyński T. 2. 1890: 227; Finkel 1912: 15), a również przedstawili wpływ wojen na zmianę liczby uczniów w szkołach jezuickich (Finkel, Starzyński 1894: 19-20). Wiele ważnych zagadnień zostało szczegółowo zaprezentowanych w wielotomowej syntezie ks. Stanisława Załęskiego *Jezuici w Polsce: wymordowanie licznego grona jezuitów i przebieg likwidacji szkół w 1648 r., zniszczenia budowli i majątków zakonnych na wschodzie Prowincji Polskiej podczas wojen drugiej połowy XVII w.* (Załęski T. 3. 1902: 22, 23, 27) oraz skala wyrządzonych szkód (Załęski T. 4. 1905: 982-983, 1085, 1120, 1156-1157, 1403 i in.).

Spośród badaczy okresu międzywojennego należy wymienić ks. Stanisława Bednarskiego, który oprócz wojny wziął pod uwagę również inne czynniki upadku szkół jezuickich w Rzeczypospolitej Obojga Narodów: nieskuteczne próby utworzenia przez Towarzystwo Jezusowe własnego uniwersytetu w Koronie Polskiej czy zerwanie kontaktów z jezuickimi środowiskami w Europie Zachodniej i Południowej itp. Degradacja jakościowa placówek oświatowych Towarzystwa Jezusowego w Rzeczypospolitej Obojga Narodów w ujęciu ks. Stanisława Bednarskiego była częścią upadku kulturalnego całego państwa, co z kolei odzwierciedlało ówczesną tendencję ogólnoeuropejską (Bednarski 1933: 24-30).

spośród czterech, a Rzeczypospolita Obojga Narodów i Carstwo Moskiewskie przez cztery lata spośród pięciu (Parker 2001: 49).

W okresie PRL stosunkowo niewiele uwagi poświęcano badaniu roli wojny w życiu szkół jezuickich. Rozpatrywano wówczas przeważnie znane już fakty z dziejów poszczególnych ośrodków zakonnych (zob. np. Quirini-Popławska 1972: 335). Po 1990 r. nastąpiła intensyfikacja badań wpływu wojny zarówno na stan infrastruktury miejskiej poszczególnych placówek zakonu, jak również na działalność jezuickich szkół na wschodzie Prowincji Polskiej (Pelchar 1995: 21; Pelchar 1998: 85-86, 88-89, 92; Leń 2000: 45; Encyklopedia wiedzy 1996: 26, 279, 339, 747 i in.). Wykazano również korelacje pomiędzy prowadzeniem działań wojennych, dynamiką rocznych dochodów jezuickich kolegiów i rezydencji a zmniejszeniem skali ich działalności oświatowej (Серяков 2016: 68-74; Sieriakow 2018: 15-16).

Wiele zagadnień dotyczących wpływu czynnika wojennego na rozwój szkół jezuickich na wschodzie Prowincji Polskiej w drugiej połowie XVII w. nie znalazło jednak odzwierciedlenia w dotychczasowej historiografii. Należą do nich, określenie czasu trwania i przyczyn zamknięć placówek oświatowych Towarzystwa Jezusowego, wyjaśnienie czynników różnego tempa przywracania ich działalności, zbadanie negatywnego wpływu wojny na poziom intelektualny i kompetencje językowe nauczycieli szkół jezuickich. Analiza tych kwestii jest właśnie celem tego opracowania.

Warto zauważyć, że działania wojenne spowodowały przede wszystkim zawieszenie procesu edukacyjnego. Ze względów bezpieczeństwa administracja ośrodków jezuickich wysyłała uczniów do rodziców, po czym przeprowadzano ewakuację (w miarę zbliżania się działań wojennych i dostępności transportu) wartości materialnych oraz większości księży zakonnych i braci. Właśnie według tego schematu działali przełożeni placówek jezuickich na wschodzie Prowincji Polskiej z początkiem powstania Chmielnickiego. Kolegium kijowskie i rezydencja perejasławska podjęły powyższe kroki zaraz po otrzymaniu pierwszych wiadomości o rozpoczęciu powstania (Załęski T. 3. 1902: 20, 22). W kwietniu 1648 r. za tym przykładem poszło kolegium łuckie. Nieco później, w maju 1648 r., zamknięto szkołę Towarzystwa Jezusowego w Nowogrodzie Siewierskim (Załęski T. 4. 1905: 944, 1403). Działalność edukacyjną kolegium ostrońskiego przerwano po tym, jak miejscowi jezuici dowiedzieli się o klęsce wojsk koronnych pod Korsuniem (26 maja 1648 r.) (Załęski T. 3. 1902: 24). Z kolei czas zamknięcia szkół jezuickich w Ksawerowie, Winnicy i Barze można określić jedynie w przybliżeniu, biorąc pod uwagę moment przejścia tych miast pod kontrolę powstańców. Zgodnie z tą logiką rezydencja ksawerowska zawiesiła działalność edukacyjną nie później niż w czerwcu 1648 r. Natomiast ośrodki zakonu jezuitów w Winnicy i Barze prawdopodobnie zdążyły doprowadzić rok akademicki 1647/48 do końca, gdyż miasta te Kozacy zajęli dopiero

w dniach 1 lipca i 5 sierpnia 1648 r. (Załęski T. 4. 1905: 979, 1391; Жерела 1898. T. IV: 39).

Jak długo trwała przerwa w prowadzeniu działalności oświatowej tych szkół? W przypadku kolegium łuckiego zakończyła się ona już jesienią 1649 r. (ARSI. Polonica 12: 300)², kolegium ostrońskiego – w 1656 r. (ARSI. Polonica 12: 138 v., 302; ARSI. Polonica 53: 22; ARSI. Polonica 13: 135-135 v., 206), rezydencji ksawerowskiej – w 1687 r. (wtedy rozpoczęto zajęcia w Owruchu, do którego w 1678 r. została przeniesiona ta placówka jezuicka) (ARSI. Polonica 20: 10 v.; Encyklopedia wiedzy 1996: 339). Szkoły jezuickie w Winnicy i Barze zostały ponownie otwarte w 1728 r. Natomiast ośrodki oświatowe Towarzystwa Jezusowego w Nowogrodzie Siewierskim, Perejaślawiu i Kijowie po 1648 r. już nigdy się nie odrodziły (Paszenda 1994: 16-18).

Czasem wojna powodowała jedynie krótkie przerwy w działalności jezuitów, a więc nietrwałą ewakuację księży zakonnych i braci. Na przykład autor *Historiae* kolegium krośnieńskiego odnotował w 1672 r., że

„oprócz 12 osób, które utrzymywały się [stale – S.S.] kosztem istniejących fundacji, Kolegium zapewniło [pobyt – S.S.] jeszcze 18 [osób – S.S.], które opuścili różne kolegia i [musiały – S.S.] uciekać ze względu na niebezpieczeństwo najazdu Scytów [tj. Tatarów – S.S.]. Choć wygnańcy ci nie byli utrzymywani przez Kolegium cały rok, dopiero w styczniu [1673 r. – S.S.], gdy minęło niebezpieczeństwo najazdu nieprzyjacielskiego, wszyscy powrócili do miejsca stałego zamieszkania” (ARSI. Polonica 54: 93 v.).

Prawdopodobnie w tym przypadku chodzi o przedstawicieli sąsiednich ośrodków zakonnych (we Lwowie, Przemyślu i Jarosławiu), którzy zmuszeni byli do ucieczki podczas najazdu turecko-tatarskiego w 1672 r.

Wojna mogła także doprowadzić do zmniejszenia skali działalności szkół jezuickich, gdy traciły one składniki swojej struktury lub znaczną część uczniów. Na przykład kolegium lwowskie w roku akademickim 1647/48 posiadało wszystkie elementy *studia inferiora* (gramatykę, poetykę i retorykę) i prowadziło również nauczanie filozofii, matematyki, teologii kontrowersyjnej oraz teologii moralnej. Te ostatnie cztery kursy jednak zniknęły z programu szkoły jesienią 1648 r., gdy działania wojenne rozszerzyły się na tereny województwa ruskiego (ARSI. Polonica 11: 161; Polonica 12: 35 v., 135; Polonica 44: 101 v.). Znacząco zmniejszyła się także liczba osób studiujących na *studia inferiora*. W marcu 1649 r. było ich około 100, podczas gdy zwykle w kolegium

² *Catalogus triennalis* 1649 wyraźnie stwierdza, że w latach 1648/49 w Łucku „nie było żadnych zajęć z powodu burzy wojskowej” (ARSI. Polonica 12: 239 v.).

lwowskim uczyło się od 400 do 700 studentów (ЦДІАУЛ. Ф. 52. Оп. 2. Спр. 1114: 242; Załęski T. 4. 1905: 621; Bednarz 1964: 196).

Całkowity lub częściowy brak funkcjonalności szkół jezuickich wynikał z różnych przyczyn. Na przykład niemożność wznowienia działalności oświatowej jezuitów w Nowogrodzie Siewierskim, Perejaślawiu i Kijowie wynikała z faktu, że miasta te od 1648 r. znajdowały się pod faktyczną kontrolą Wojska Zaporoskiego nieprzychylnego Towarzystwu Jezusowemu. W tym kontekście należy przypomnieć choćby art. 9 Punktów o potrzebach Wojska Zaporoskiego z dnia 7(17) sierpnia 1649 r., wymagający zakazu działalności jezuitów „w mieście Kijowie i po inszych miastach ukraińskich” (Універсали Богдана Хмельницького 1998: 53). Zachowanie kontroli politycznej Rzeczypospolitej Obojga Narodów nad niektórymi terenami nie gwarantowało jednak szybkiego wznowienia działalności szkół jezuickich. Utrudnieniem było ciągle zagrożenie nowymi najazdami. Z tych właśnie powodów w roku akademickim 1648/49 nie prowadzono żadnych zajęć w Ostrogu – mianowani już nauczyciele (a również inni miejscowi jezuici) zmuszeni byli uciekać przed wojną do majątków wiejskich zakonu (ARSI. Polonica 12: 138-138 v.). Następnie (szczególnie w latach 1651-1655) kolegium ostrogskie regularnie stawało się ofiarą nowych ataków i powodowanych przez nich zniszczeń (ARSI. Polonica 13: 135 v.). Właśnie połączenie tych dwóch czynników z pewnością może wyjaśnić długą przerwę w działalności edukacyjnej jezuitów w Ostrogu.

Innym przykładem takiej synergii czynników destrukcyjnych jest jarosławskie kolegium św. Jana w przeddzień i podczas potopu szwedzkiego. W 1655 r. infrastrukturę miejską tego ośrodka zakonnego złupili Kozacy i Moskowici. W marcu 1656 r. miasto zostało zajęte przez Szwedów, a budowla jarosławskiego kolegium św. Jana została przekształcona w rezydencję króla Karola Gustawa i jego sztabu. Z kolei w 1657 r. Jarosław został zaatakowany przez wojska kozackie i siedmiogrodzkie (Załęski T. 4. 1905: 170; Przyboś 1996: 187).

W tym przypadku jezuici jarosławscy oczywiście ponieśli pewne straty materialne, ale ważniejszą dla nich przeszkodą (z punktu widzenia prowadzenia działalności edukacyjnej) był sporadyczny charakter zagrożenia militarnego, który nie pozwalał im pozostawać w murach szkoły. Dokładnie taką opinię wyrażono w trzeciej części *Catalogi triennalis* jarosławskiego kolegium św. Jana z 1658 r.:

„Wszystkie szkoły zostały opróżnione i nawet gdyby próbowano w nich wznowić naukę, z powodu napadu licznych wrogów – Kozaków, Szwedów, Moskowitów, Węgrów – nikt nie byłby w stanie tam pozostać, ale rozproszyli się wszędzie razem ze swoim Rektorem” (ARSI. Polonica 13: 201).

Jednocześnie warto zauważyć, że znaczne zniszczenia infrastruktury miejskiej zakonu same w sobie stanowiły poważną przeszkodę w prowadzeniu działalności edukacyjnej. W takiej właśnie sytuacji w roku akademickim 1648/49 znalazła się szkoła jezuicka w Winnicy. Ponieważ tworzyła jeden zespół architektoniczny z kolegiem (Załęski T. 4. 1905: 1084), prawdopodobnie podzieliła smutny los tego ostatniego, „który w normalnych warunkach działałby, [ale teraz – S.S.] ze względu na zniszczenie i dewastację, milczy” (ARSI. Polonica 53: 7 v.). Budynek pobliskiego kolegium barskiego w 1648 r. uległ tak poważnym zniszczeniom, że w następnym roku „znaleziono go zarośniętym trawą i zniszczonym, podobnie jak inne kolegia ruskie, ale z wielu powodów miejsce to [nadal – S.S.] można zidentyfikować” (ARSI. Polonica 53: 1). W podobnej sytuacji znalazło się kolegium ostrogskie, którego pomieszczenia spłonęły w latach 1648 i 1649. Częściowa renowacja budynku tego ośrodka zakonnego stała się możliwa w 1652 r., a ostateczne jego odnowienie trwało aż do 1668 r. (Левицкий 1883: 359; Encyklopedia wiedzy 1996: 482). W 1648 r. splądrowano i zniszczono także posiadłości miejskie kolegium łuckiego, którego łączne zniszczenia oszacowano na 100 tysięcy złotych. Między innymi chodziło również o jezuicki księgozbiór, zrabowany przez łuckiego mieszczanina M. Jakubowycza (Архив Юго-Западной России 1914. Ч. 3. Т. 4: 449) – w ten sposób wyrządzono bezpośrednią szkodę potencjałowi edukacyjnemu kolegium w Łucku.

O szybkiej odbudowie infrastruktury miejskiej (w tym oświatowej) domów jezuickich decydował aktualny poziom ich rocznych dochodów, których źródłem były przede wszystkim posiadane przez zakon dobra ziemskie. Jednak i tych ostatnich dotknęły wyniszczające skutki wojny. Na przykład 19 sierpnia 1648 r. w pięciu majątkach wiejskich kolegium ostrogskiego powstańcy zniszczyli budowle folwarczne, karczmy i domy chłopów, wśród których zginęło 30 osób, a 571 dostało się do niewoli (Załęski T. 3. 1902: 24). Jarosławskie kolegium św. Jana na początku Powstania Chmielnickiego poniosło tak duże straty, że sejmik w Przemyślu 15 grudnia 1648 r. zaproponował całkowite zwolnienie chłopów mieszkających w dobrach ziemskich tego ośrodka jezuickiego ze wszystkich zobowiązań na rzecz wojny (Жерела 1898. Т. IV: 140).

Istotna była nie tylko skala strat gospodarczych, ale także regularność tych destruktywnych zjawisk. W tym kontekście można wspomnieć losy wsi Łyszcz, która należała do kolegium jezuickiego w Łucku. W 1648 r. została złupiona przez Kozaków, mieszczan i chłopów, a po dwóch latach doznała drugiego ciosu, zdewastowana przez bojarów i poddanych Andrzeja Firleja pod czas kampanii beresteckiej (15 czerwca 1651 r.). (Архив Юго-Западной России 1914. Ч. 3. Т. 4: 360, 718). Systematyczne zniszczenia dotknęły również

dobr ziemskich tych domów jezuickich, których posiadłości miejskie szczęśliwie pozostały nienaruszone, np. Kamieniec Podolski w latach 1648, 1650 i 1657 (ARSI. Polonica 12: 125; Жерела 1901. Т. V: 297; ARSI. Polonica 13: 193). Oprócz utraty wartości materialnych, najazdy spowodowały wyludnienie majątków, jak miało to miejsce w przypadku kolegium lwowskiego w latach 1648-1649 czy kolegium w Kamieńcu Podolskim w 1650 r. (ARSI. Polonica 12: 125; Жерела 1901. Т. V: 212-213, 225, 228, 230, 241). Odbijało się to na ich potencjale gospodarczym. Na przykład ośrodek jezuicki w Kamieńcu Podolskim w latach 1650/51 – 1653/54 otrzymał odpowiednio 877, 454, 732 i 244 florenów, a w 1657/58 r. – 1820 florenów, zaś w spokojnym roku 1644/45 jego dochody były istotnie wyższe (7072 florenów) (ARSI. Polonica 11: 195; ARSI. Polonica 13: 116).

Gdy krwawy uścisk wojny słabł, placówki jezuickie wznawiały swoją działalność oświatową. W 1676 r. autor *Historiae* kolegium łuckiego zanotował:

„Gdy tylko niebezpieczeństwo nieco ustąpiło, przynajmniej trochę dalej od granic miasta, szkoła i kolegium wskrzeszli w pierwszy dzień września, kiedy pierwszą [zaczęła działać – S.S.] retoryka. Co dotyczy [uroczystego – S.S.] przemówienia, wznawiającego studia, to zostało ono wygłoszone już w czasie świąt, pod koniec października” (ARSI. Polonica 54: 155 v.).

Takie łatwe wznowienie procesu edukacyjnego było możliwe w przypadku zachowania infrastruktury i środków finansowych. Na przykład kolegium łuckie, mimo straszliwych zniszczeń na początku Powstania Chmielnickiego, mogło prowadzić zajęcia już jesienią 1649 r. (ARSI. Polonica 12: 300). Sprzyjały temu dość wysokie, w porównaniu z okresem przedwojennym, roczne dochody: 7510 florenów w 1648/49 r. wobec 10 000 florenów w 1644/45 r. (ARSI. Polonica 11: 203; ARSI. Polonica 12: 137). W pobliskim Ostrógu sytuacja była znacznie bardziej katastrofalna (1000 florenów w 1648/49 r. vs. 21 tys. florenów w 1644/45 r.) (ARSI. Polonica 11: 204; ARSI. Polonica 12: 138 v.), co przesądziło o długiej bezczynności miejscowej szkoły jezuickiej (ARSI. Polonica 13: 135, 206 v.). Odrodziła się ona dopiero jesienią 1656 r., kiedy zaczęto prowadzić dwuletni kurs filozofii (w roku akademickim 1656/57 jego pierwszą część – logikę tradycyjnie łączono z nauczaniem matematyki) (ARSI. Polonica 13: 206 v.). Jednak już w roku akademickim 1658/59 odnotowano w Ostrógu znacznie skromniejszy program oświatowy (jedynie zintegrowany kurs gramatyki). W tym formacie ostrogska szkoła jezuicka istniała dwa lata, po czym ponownie została zamknięta. Dopiero od roku akademickiego 1664/65 kolegium w Ostrogu na stałe wznowiło swoją działalność edukacyjną, konsekwentnie zwiększając jej części składowe: w 1664 r. pojawił się zintegrowany kurs

gramatyki, rok później z niego wyodrębniła się syntaksa i rozpoczęło się również nauczanie poetyki, a jesienią 1666 r. do tej listy dołączono retorykę (ARSI. Polonica 13, 14, 15). Błędem byłoby jednak oczekiwanie stabilnego rozwoju. Trzecia część *Catalogi triennalis* kolegium ostrogskiego z 1669 r. zawiera taki lakoniczny wpis o 1668 r.: „wskutek ataków nieprzyjaciela szkoła była pusta” (ARSI. Polonica 15: 121). Było to zatem jedynie częściowym odzwierciedleniem tego skutecznego projektu edukacyjnego, który realizowano na wielką skalę w Ostrogu w czasach przedwojennych (w roku akademickim 1647/48 poza *studia inferiora* wykładano tu także filozofię i teologię moralną) (ARSI. Polonica 44: 103 v. – 104).

Wojna negatywnie wpłynęła także na jakość szkolnictwa jezuickiego. Zależała ona przede wszystkim od poziomu zawodowego nauczycieli, którym przypisywano kluczową rolę w jezuickim systemie edukacji. Jan Bonifacio – słynny nauczyciel, autor dzieła *Christiani pueri institutio* (1576) – wprost stwierdzał, że „wszystko zależy od profesora” (Piechnik 1994: 63). Na obszarach Prowincji Polskiej Towarzystwa Jezusowego po 1648 r. ukształtowały się warunki wyjątkowo niekorzystne z punktu widzenia zachowania wysokiej jakości kadry nauczycielskiej. Przede wszystkim wielu jezuitów stało się ofiarami wojen połowy i trzeciej ćwierci XVII w. według jezuickiego historyka ks. Stanisława Załęskiego, tylko w 1648 r. na terenie Ukrainy zginęło 16 członków zakonu (o. Paweł Szostak zmarł pod Piławcami, ks. Stanisław Sokołowski w Łucku, ks. Grzegorz Trębecki w Starokonstantynowie, ks. Sebastyan Rogoziński w Nowogrodzie Siewierskim i in.). To martyrologium wciąż się powiększało, m.in. w 1649 r. zginął ks. Wojciech Szczepanowicz (Załęski T. 3. 1902: 19-31).

Straty osobowe poniesione przez Prowincję Polską w czasie wojny można było zrekompensować, gdyby przynajmniej na zachodzie Rzeczypospolitej Obojga Narodów nowe pokolenie jezuitów miało możliwość przejścia niezbędnych etapów formacji i zdobycia cennego doświadczenia pedagogicznego od starszych kolegów. Utrudnił to jednak początek potopu szwedzkiego, podczas którego wiele ośrodków Prowincji Polskiej na kilka lat przerwało działalność edukacyjną, a kilkudziesięciu jezuitów zmuszonych było uciekać przed okropnościami wojny emigrując z Rzeczypospolitej Obojga Narodów. W latach 1655-1660 co najmniej 41 takich uchodźców przebywało w placówkach Prowincji Austriackiej, 37 – w Prowincji Górnych Niemiec, 21 – w Prowincji Górnego Renu, 9 – w Prowincji Dolnego Renu, 16 – w Czechach i na Morawach (Encyklopedia wiedzy 1996: 22, 109, 455-456).

Masowy odpływ kadry zakłócił oczywiście kształcenie nowej generacji jezuitów na terenie Prowincji Polskiej. W latach sześćdziesiątych XVII w.

rola czynnika militarnego w życiu ośrodków jezuickich coraz bardziej słabła, a one same stopniowo przywracały swoją funkcję edukacyjną (patrz np. wspomniany wyżej rozwój struktury szkoły ostrogskiej). To oczywiście wymagało większej liczby nauczycieli. Aby przezwyciężyć braki kadrowe, do nauczania masowo wysyłano młodych jezuitów, w wyniku czego stanowili oni nieproporcjonalnie dużą część kadry nauczycielskiej. Tendencję tę ilustruje poniższa tabela, stworzona na podstawie analizy danych z *Catalogorum brevium* 1647, 1674, 1679, 1684, 1689, 1694, 1699 i *Catalogorum triennialium* 1649, 1672, 1675, 1678, 1681, 1685, 1690, 1693, 1700 (ARSI. Polonica 12, 15, 16, 17, 18, 19, 20, 22, 44, 45).

Tabela 1

Liczebność magistrów oraz księży w strukturze nauczycieli na studia inferiora w szkołach jezuickich na wschodzie Prowincji Polskiej (w roku akademickim 1647/48 i w ostatniej ćwierci XVII w.).

Rok akademicki	Liczba magistrów	Liczba księży
1647/1648	17	33
1674/1675	15	9
1679/1680	20	7
1684/1685	21	6
1689/1690	19	9
1694/1695	18	8
1699/1700	13	17

Wzrost liczby niedoświadczonych nauczycieli wiązał się z innym problemem – brakiem kształcenia intelektualnego, odpowiadającego modelowi formacji jezuickiej. Uwzględniając ważną rolę nauczyciela w zapewnieniu wysokiej jakości edukacji, Towarzystwo Jezusowe poddawało wszystkich potencjalnych pretendentów na stanowiska nauczycielskie dość rygorystycznej selekcji. Po nowicjacie każdy jezuita musiał zdobyć dodatkowe wykształcenie, odbywając dwuletni kurs retoryki *pro nostris* (tj. dla członków Towarzystwa Jezusowego) i trzyletni kurs filozofii. Kolejnym obowiązkowym etapem formacji członków zakonu była praca pedagogiczna. Młodzi jezuita kilka lat nauczali składników *studia inferiora* (przeważnie infimy, gramatyki lub syntaksy, rzadziej poetyki lub retoryki), zanim zaczynali studiować czteroletni kurs teologii. Potem do pracy nauczycielskiej wracali wyłącznie ci,

którzy mieli do tego predyspozycje, reszta natomiast skupiała się na innych zadaniach: kaznodziejstwie, pracy misyjnej, administracyjnej itp. (Piechnik, 1994: 63-65). Wyselekcjonowane w taki sposób osoby pracowały już na stałe jako nauczyciele, najczęściej nauczając poetyki, retoryki, składników filozofii lub kursów teologicznych.

Taki model formacji intelektualnej członków Towarzystwa Jezusowego nie zawsze w pełni sprawdzał się w praktyce. Odstępstwa od niego zdarzały się nawet w okresie sprzyjających zewnętrznych warunków. Na przykład ks. Kazimierz Tomanowicz, który wstąpił do zakonu 1 sierpnia 1634 r., do 1649 r. nie ukończył obowiązkowego kursu retoryki *pro nostris* (ARSI. Polonica 12: 31 v.). Ks. Wojciech (Albert) Ormiński, który wstąpił do Towarzystwa Jezusowego w 1643 r., w ciągu następnych sześciu lat nie zdobył żadnego wykształcenia (ARSI. Polonica 12: 20). Wojny w okresie od 1648 r. oraz późniejszy wzrost zapotrzebowania na młodych nauczycieli przyczyniły się do tego, że luki w wykształceniu jezuitów stały się zjawiskiem powszechnym. Potwierdza to analiza poziomu formacji intelektualnej osób, które nauczały składników *studia inferiora* w szkołach jezuickich na wschodzie Prowincji Polskiej w ostatniej ćwierci XVII w., tj. w okresie, gdy w tym środowisku już przeważali jezuita z formacji po 1648 r. W tej grupie nauczycieli celowe wydaje się wyodrębnić księży-nauczycieli (*patres*) i magistrów-kleryków (*magistri*). Skłania do tego przytoczony powyżej model formacji intelektualnej jezuitów, według którego mieli oni studiować teologię już po skończeniu pedagogicznej pracy magisterskiej. Kształcenie magistrów i księży obejmowało zatem różny zestaw poziomów obowiązkowych. Przedstawiają to poniższe tabele stworzone na podstawie analizy danych z *Catalogorum brevium* 1674, 1679, 1684, 1689, 1694, 1699 i *Catalogorum triennialium* 1672, 1675, 1678, 1681, 1685, 1690, 1693, 1700 (ARSI. Polonica 15, 16, 17, 18, 19, 20, 22, 44, 45). Uwzględniono w nich informacje o sześciu szkołach, które w latach 1675-1700 działały na ogół nieprzerwanie na wschodzie obszaru Prowincji Polskiej Towarzystwa Jezusowego (w Krośnie, Lwowie, Łucku, Ostrogu, Przemyślu i Jarosławiu), a również dane o dwóch nowych placówkach oświatowych (w Owruczu i Krasnostawie), które zaczęły funkcjonować odpowiednio w latach 1687 i 1688.

Tabela 2
Wykształcenie retoryczne magistrów-kleryków

Rok akademicki	Liczba nauczycieli	0 lat		0,5 roku		1 rok		2 lata		2 lata in saeculo		3 lata in saeculo	
		liczba osób	%	Liczba osób	%	Liczba osób	%	Liczba osób	%	Liczba osób	%	Liczba osób	%
1674/1675	15	4	26,7	1	6,7	7	47,7	1	6,7	1	6,7	1	6,7
1679/1680	20	3	15	4	20	13	65	-	-	-	-	-	-
1684/1685	21	10	47,6	-	-	11	52,4	-	-	-	-	-	-
1689/1690	19	6	31,6	-	-	12	63,2	-	-	1	5,2	-	-
1694/1695	18	8	44,4	-	-	10	55,6	-	-	-	-	-	-
1699/1700	13	2	15,3	-	-	11	84,6	-	-	-	-	-	-

Tabela 3
Wykształcenie filozoficzne magistrów-kleryków

Rok akademicki	Liczba nauczycieli	0 lat		1 rok		2 lata		3 lata		2 lata in saeculo		3 lata in saeculo	
		Liczba osób	%	Liczba osób	%	Liczba osób	%	Liczba osób	%	Liczba osób	%	Liczba osób	%
1674/1675	15	5	33	7	47,7	1	6,7	1	6,7	1	6,7	1	6,7
1679/1680	20	1	5	-	-	-	-	19	95	-	-	-	-
1684/1685	21	3	14,3	-	-	-	-	18	85,7	-	-	-	-
1689/1690	19	7	36,8	-	-	-	-	12	63,2	-	-	-	-
1694/1695	18	-	-	-	-	3	16,7	15	83,3	-	-	-	-
1699/1700	13	-	-	-	-	1	7,7	12	92,3	-	-	-	-

Wyniki analizy formacji intelektualnej magistrów-kleryków potwierdzają niezmiennie trudną sytuację w zdobywaniu przez nich wiedzy retorycznej (stała się ona powszechnym składnikiem szkolenia młodych nauczycieli dopiero na przełomie XVII i XVIII w.). Natomiast filozoficzne wykształcenie magistrów-kleryków wykazuje tendencję do poprawy przez większą część ostatniej ćwierci XVII w. (z wyjątkiem okresu 1685-1690).

W grupie księży-nauczycieli kursów *studia inferiora* rozczarowujący był poziom edukacji retorycznej (poprawa wskaźników widoczna była dopiero w latach 1690-1695). Jednocześnie obserwujemy niezmiennie wysoki poziom wykształcenia filozoficznego i polepszenie sytuacji studium czteroletniego kursu teologicznego.

Za tymi liczbami kryją się konkretne historie życiowe i indywidualne przyczyny wystąpienia luk w formacji intelektualnej. Na przykład Albert (Wojciech) Hutkiewicz po wstąpieniu do zakonu w 1679 r. odbył dwuletni nowicjat i kurs retoryki *pro nostris* (w roku akademickim 1681/82). Potem jednak, wbrew zwykłemu modelowi formacji, ten młody jezuita zaczął wykładać gramatykę (prawdopodobnie razem z *infimą*) w kolegium ostrogskim (w roku akademickim 1682/83) i dopiero wtedy podjął studia filozoficzne w kolegium kaliskim (ARSI. Polonica 19: 8 v.). Z kolei Tomasz Zieliński rozpoczął działalność pedagogiczną, mając tylko dwuletni kurs filozofii (lata akademickie 1684/85-1685/86). Nauczał trzech składników edukacji jezuickiej: *infimy* w Rawie (w roku akademickim 1686/87), gramatyki w Łucku (w roku akademickim 1687/88) i *syntaksy* w Ostrogu (w roku akademickim 1688/89). Dopiero potem zaczął studiować metafizykę – trzeci składnik studiów filozoficznych (ARSI. Polonica 20: 15 v.; ARSI. Polonica 45: 22, 49 v.). Ciekawy jest także przypadek Stanisława Żuchowskiego. Po ukończeniu nowicjatu ten młody zakonnik jesienią 1693 r. rozpoczął naukę retoryki *pro nostris*. Jednak w ciągu zaledwie pięciu miesięcy przebieg jego formacji uległ drastycznym zmianom – w drugiej połowie roku akademickiego 1693/94 Stanisław Żuchowski już pracował jako nauczyciel *infimy* w kolegium św. Jana w Jarosławiu (ARSI. Polonica 22: 12 v.). Powodem takiej zmiany była pilna potrzeba znalezienia zastępstwa dla innego młodego jezuitę – Alberta (Wojciecha) Poleskiego, który z nieznanых przyczyn przestał prowadzić wykłady w połowie tego roku akademickiego (ARSI. Polonica 22: 12 v., 66 v.).

Tabela 4
Wykształcenie retoryczne księży-nauczycieli kursów studia inferiora

Rok akademicki	Liczba nauczycieli	2 tygodni		0 lat		0,5 roku		1 rok		2 lata	
		Liczba osób	%	Liczba osób	%	Liczba osób	%	Liczba osób	%	Liczba osób	%
1674/1675	9	-	-	4	44,4	-	-	5	55,6	-	-
1679/1680	7	1	14,2	3	42,9	-	-	3	42,9	-	-
1684/1685	6	-	-	-	-	-	-	3	50	3	50
1689/1690	9	-	-	3	33,3	1	11,1	5	55,6	-	-
1694/1695	8	-	-	1	12,5	-	-	7	87,5	-	-
1699/1700	17	-	-	7	41,2	-	-	9	52,9	1	5,9

Tabela 5
Wykształcenie filozoficzne księży-nauczycieli kursów studia inferiora

Rok akademicki	Liczba nauczycieli	2 lata		3 lata	
		Liczba osób	%	Liczba osób	%
1674/1675	9	-	-	9	100
1679/1680	7	1	14,3	6	85,7
1684/1685	6	-	-	6	100
1689/1690	9	-	-	9	100
1694/1695	8	-	-	8	100
1699/1700	17	-	-	17	100

Tabela 6
 Wykształcenie teologiczne księży-nauczycieli kursów *studia inferiora*

Rok akademicki	Liczba nauczycieli	0 lat		2 lata		2 lata (teologia moralna)		2 lata (teologia scholastyczna)		3 lata		4 lata	
		Liczba osób	%	Liczba osób	%	Liczba osób	%	Liczba osób	%	Liczba osób	%	Liczba osób	%
1674/1675	9	-	-	-	-	1	11,1	-	-	2	22	6	66,7
1679/1680	7	-	-	3	42,9	-	-	-	-	1	14,2	3	42,9
1684/1685	6	-	-	1	16,7	-	-	-	-	1	16,7	4	66,7
1689/1690	9	-	-	-	-	-	-	1	11,1	1	11,1	7	77,8
1694/1695	8	1	12,5	-	-	-	-	1	12,5	-	-	6	75
1699/1700	17	-	-	-	-	-	-	-	-	2	11,8	15	88,2

Luki w formacji intelektualnej młodych jezuitów negatywnie wpłynęły na jakość edukacji, dlatego wywołały zdecydowaną reakcję przełożonych. Na przykład, wiceprowincjał Prowincji Polskiej ks. Ignacy Diertins w liście do rektora kolegium lwowskiego ks. Błażeja Grzębosza 26 maja 1691 r. zauważył:

„...jeżeli któryś z nowicjuszy, nie studiując filozofii, zostanie przyjęty do nauczania, to po jego ukończeniu kolegium powinno skierować go na [studia – S.S.] filozofii, zaś pozostali magistrowie powinni udać się na [studia – S.S.] teologii” (ЦДІАУЛ. Ф. 140. Оп. 1. Спр. 119: 117).

Te i podobne zalecenia zresztą dawały rezultat. We wszystkich trzech wyżej wymienionych przypadkach szkolnictwo jezuickie, chociaż z różną skutecznością, ale rozwiązało problem; młodzi jezuiti zmuszeni byli powrócić do zwykłego toku formacji, nadrabiając utracone etapy kształcenia.

Innym ważnym wskaźnikiem degradacji potencjału intelektualnego zakonników nauczających w szkołach na wschodzie Prowincji Polskiej Towarzystwa Jezusowego był poziom ich wiedzy językowej. Analiza danych osobowych zawartych w *Catalogibus triennialibus* z 1678 r. ukazuje przepaść jakościową pomiędzy starszym i młodszym pokoleniem grona pedagogicznego. Na przykład nie ulega wątpliwości dobra znajomość starożytnych języków greckiego i hebrajskiego w przypadku ks. Ludwika Hoffmanna z kolegium kaliskiego (53 lata; «*callet Graecam et Hebraicam*»). Ks. Jan Pigłowski (Dom Profesów w Krakowie, 74 lata) znał starożytny język grecki „w pewnym stopniu” (*aliquid*). Natomiast młodszy jezuita z tej samej placówki zakonnej, ks. Jan Ołędzki (48 lat), miał już mniejszą znajomość tego języka – *aliquid ex parte* („w pewnym stopniu i częściowo”) (ARSI, Polonica 17: 13, 20).

Jednak nawet takie doświadczenie opanowania języków było nieosiągalne dla młodzieży, która odbywała formację w latach 60. i 70. XVII w. W tym kontekście zdecydowanie bardziej odkrywcze jest nie tyle przytłaczające „milczenie źródeł” na temat wiedzy językowej młodych jezuitów, niż te przypadki, gdy w dokumentach wciąż pojawiają się takie wzmianki. Zbadano na przykład informację o młodszej generacji nauczycieli kolegium łuckiego z roku akademickiego 1677/78, zawartą w *Catalogo Primo Collegii Luceoriensis* z 1678 r. W przypadku wszystkich pięciu magistrów, którzy wówczas wykładali w tej placówce jezuickiej (Jan Burzkowski, *infima*, 24 lata; Albert (Wojciech) Mitkiewicz, gramatyka, 27 lat; Błażej Kozuchowski, *syntaksa*, 23 lata; Tomasz Kamiński, poetyka, 24 lata; Jacek Gmieszowski, retoryka, 25 lat), jest używany zwrot *novit polonice et latine* („nauczył się języka polskiego i łaciny”) (ARSI, Polonica 17: 47 v.-48). Normą zatem w latach 70. XVII w. stało się, że młodzi nauczyciele

Prowincji Polskiej znali tylko te języki, bez których w ogóle nie mogli się porozumieć i wykonywać swoich obowiązków: polski (w większości przypadków to był język ojczysty) i łacinę (każdy ksiądz katolicki potrzebował jej do celów służbowych).

Podsumowując należy zatem stwierdzić, że poczynając od 1648 r. wojna na długo stała się wpływowym czynnikiem destrukcyjnym w życiu codziennym szkół jezuickich na wschodzie Prowincji Polskiej Towarzystwa Jezusowego. Działania militarne powodowały krótsze lub dłuższe zamknięcie placówek oświatowych lub ich częściową niefunkcjonalność. Szybkość i zakres wznawiania działalności oświatowej zależały w istotny sposób nie tylko od istnienia lub braku zagrożenia nowymi najazdami, ale także od skali szkód wyrządzonych w infrastrukturze miejskiej i dobrach ziemskich poszczególnych ośrodków zakonnych. Czynniki militarne poważnie wpłynęły także na jakość edukacji w szkołach jezuickich. Tragiczna śmierć wielu doświadczonych jezuitów i zakłócenie systemu kształcenia kadry w Prowincji Polskiej Towarzystwa Jezusowego (przede wszystkim podczas potopu szwedzkiego) na tle stopniowego przywracania struktury wielu szkół w latach sześćdziesiątych XVII w., w naturalny sposób spowodowała deficyt nauczycieli. Problem ten rozwiązywano poprzez bardziej aktywne angażowanie w proces edukacyjny młodych jezuitów, którzy jednak mieli poważne luki w szkoleniu intelektualnym i kompetencjach językowych.

Bibliografia

- Archivum Romanum Societatis Iesu (ARSI)*. Polonica 11.
- ARSI. Polonica 12.
- ARSI. Polonica 13.
- ARSI. Polonica 14.
- ARSI. Polonica 15.
- ARSI. Polonica 16.
- ARSI. Polonica 17.
- ARSI. Polonica 18.
- ARSI. Polonica 19.
- ARSI. Polonica 20.
- ARSI. Polonica 22.
- ARSI. Polonica 44.
- ARSI. Polonica 45.
- ARSI. Polonica 53.
- ARSI. Polonica 54.

- Bednarski S. (1933), *Upadek i odrodzenie szkół jezuitkich w Polsce*, Wydawnictwo Księży Jezuitów, Kraków.
- Bednarz M. (1964), *Jezuici a religijność polska (1564-1964)*, „Nasza Przeszość”, t. XX: 149-224.
- Bobrzyński M. (1890), *Dzieje Polski w zarysie*, t. 2, nakład G. Gebethnera i spółki, Kraków; Gebethner i Wolff, Warszawa.
- Encyklopedia wiedzy o jezuitach na ziemiach Polski i Litwy. 1564-1995* (1996). WAM, Kraków.
- Finkel L. (1912), *Króla Jana Kazimierza dyplom erekcyjny Uniwersytetu Lwowskiego z r. 1661*, w: *Księga Pamiątkowa ku uczczeniu 250-tej rocznicy założenia Uniwersytetu Lwowskiego przez króla Jana Kazimierza r. 1661*, t. 1, Uniwersytet Lwowski, Lwów, :1-20.
- Finkel L., Starzyński S. (1894), *Historia Uniwersytetu Lwowskiego*, cz. I, drukarnia E. Winiarza, Lwów.
- Leń K. (2000), *Jezuickie kolegium św. Jana w Jarosławiu. 1573-1773*, Wyższa Szkoła Filozoficzno-Pedagogiczna „Ignatianum”, Kraków.
- Łukaszewicz J. (1851), *Historia szkół w Koronie i w Wielkim Księstwie Litewskim od najdawniejszych czasów aż do roku 1794*, t. 4, księgarnia J.K. Żupańskiego, Poznań.
- Parker J. (2001), *Żołnierz*, w: (red.) R. Villari, *Człowiek baroku*, Oficyna Wydawnicza Volumen, Warszawa: 47-77.
- Paszenda J. (1994), *Szkoły jezuitckie w porządku alfabetycznym*, w: (oprac. Jerzy Parzenda): *Z dziejów szkolnictwa jezuitckiego w Polsce. Wybór artykułów*, WAM-Księża Jezuitci, Kraków: 16-18.
- Pelczar R. (1995), *Szkolnictwo jezuitckie w Jarosławiu 1575-1773 r.*, „Nasza Przeszość”, t. 84: 12-53.
- Pelczar R. (1998), *Szkolnictwo w miastach zachodnich ziem województwa ruskiego (XVI – XVIII w.)*, Wydawnictwo Wyższej Szkoły Pedagogicznej, Rzeszów.
- Piechnik L. (1994), *Początki seminariów nauczycielskich w Polsce w wieku XVI*, w: (oprac. Jerzy Parzenda): *Z dziejów szkolnictwa jezuitckiego w Polsce. Wybór artykułów*, WAM-Księża Jezuitci, Kraków: 63-74.
- Przyboś K. (1996), *Operacja zimowo-wiosenna Karola X Gustawa w 1656 roku na ziemi przemyskiej* w: (red.) J. Muszyńska, J. Wijaczka, *Rzeczpospolita w latach Potopu*, Wyższa Szkoła Pedagogiczna im. Jana Kochanowskiego, Kielce: 179-200.
- Quirini-Popławska D. (1972), *Szkolnictwo krośnieńskie od XVII w. do 1914 r.*, w: (red.) J. Garbacik, *Krosno. Studia z dziejów miasta i regionu*, t. 1, Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Kraków: 332-362.
- Sieriakow S. (2018), *Przemiany edukacyjne lwowskiego kolegium jezuitckiego w latach sześćdziesiątych XVII wieku: mity i rzeczywistość* w: (red.) K. Puchowski, *Spoleczne i kulturowe uwarunkowania edukacji Rzeczypospolitej XVI–XVIII wieku. Materiały z badań, część druga*, Warszawa: 9-27. http://pth.net.pl/uploads/irpedu/Raport_2.pdf
- Szujski J. (1889), *Historia polskiej treściwie opowiedzianej ksiąg dwanaście*, księgarnia Gebethnera i Wolffa, Warszawa.
- Załęski S. (1902), *Jezuici w Polsce*, t. III, Drukarnia Ludowa, Lwów.
- Załęski S. (1905), *Jezuici w Polsce*, t. IV, drukarnia W.L. Anczyca i sp., Kraków.
- Архив Юго-Западной России, ч. 3, т. 4. Акты, относящиеся к эпохе Богдана Хмельницкого* (1914), типография Н.Т. Корчак-Новицкого, Киев.
- Левицкий О. (1883), *Анна-Алоиза, княжна Острозская*, “Киевская старина”, т. VII: 329-373.
- Серяков С.О. (2016), *Острозька єзуїтська школа в другій половині XVII ст.: матеріальне підґрунтя існування, викладацький склад, інтелектуально-культурний потенціал, “Острозька давнина”, вип. 5: 67-84.*
- Смолій В. (ред.) (1998), *Універсали Богдана Хмельницького. 1648-1657*, Альтернатива, Київ.
- Томашівський С. (ред.) (1898), *Жерела до історії України-Руси, т. IV. Галицькі акти з р. 1648-1649*, друкарня НТШ, Львів.

Томашівський С. (ред.) (1901), *Жерела до історії України-Руси, т. V. Галицькі акти з р. 1649-1651*, друкарня НТШ, Львів.

Центральний державний історичний архів України у м. Львові (ЦДІАУЛ), ф. 52, оп. 2, спр. 1114.

ЦДІАУЛ, ф. 140, оп. 1, спр. 119.

Dr Serhij Sieriakow, Charkowski Narodowy Uniwersytet Pedagogiczny imienia Hryhoriya Skowrody, Charków, Ukraina (seriakov76@hnpu.edu.ua)

Słowa kluczowe: wojna, szkoły jezuickie, Prowincja Polska Towarzystwa Jezusowego, jakość edukacji jezuickiej

Keywords: war, Jesuit schools, the Polish Province of the Society of Jesus, quality of Jesuit education

ABSTRACT

The article analyzes the impact of the military threat on the operation of Jesuit schools in the eastern portion of the Polish Province of the Society of Jesus during the middle and second half of the 17th century. It has been found that the receipt of information about an impending danger of military action resulted in the discontinuation of the educational process, the return of pupils to their parents, and the evacuation of the majority of priests and religious brothers as well as material goods from the Order's facilities. It has been established that the war caused shorter or longer closure of Jesuit educational institutions or their partial non-operation. It has also been demonstrated that the pace and magnitude of the resumption of educational activity were considerably influenced not only by the existence or absence of the fear of further assaults, but also by the extent of damage to a specific Jesuit center's urban infrastructure and rural estates.

The article also examines how the war affected the quality of Jesuit education. The violent death of many experienced teachers as well as the partial breakdown of the training system of the Polish Province of the Society of Jesus (especially during the years of the Deluge), coincided with a gradual renewal of the structure of many schools in the 1660s, resulting in an acute shortage of teachers. This problem was solved by more active participation in the educational process of young Jesuits with significant gaps in intellectual training and inadequate linguistic skills.